

جایگاه خانواده در اسلام

اسلام تشکیل خانواده را که به واسطه عقد نکاح مشروع زن و مرد به وجود می آید، مایه تکامل و بهروزی دانسته و محیط خانواده ای که بر اساس معیارهای دینی پایه ریزی شده باشد را جایگاه آسایش جسم و جان و آرامش روح و روان می داند...

اسلام تشکیل خانواده را که به واسطه عقد نکاح مشروع زن و مرد به وجود می آید، مایه تکامل و بهروزی دانسته و محیط خانواده ای که بر اساس معیارهای دینی پایه ریزی شده باشد را جایگاه آسایش جسم و جان و آرامش روح و روان می داند.

خداوند در قرآن می فرماید: (و من آیاته ان خلق لکم من انفسکم أزواجاً لئسکنوا الیها و جعل بینکم مودة و رحمة)[1] یکی از نشانه های خداوند این است که برای شما از جنس خودتان همسرانی آفرید تا در کنارشان بیارامید و میان شما وهمسرانتان مودت و رحمت برقرار ساخت. خداوند در این آیه شریفه همسران را مایه سکون و آرامش یکدیگر دانسته و از آن جا که پایه سکون و آرامش، محبت و دوستی است خداوند تأمین آن را تضمین نموده است.

در خانواده هایی که روح اسلام و دستورات الهی حکمفرماست، زن و مرد غمخوار یکدیگر بوده و هیچ کدام بدون حضور دیگری زندگی گرم، پرنشاط و شیرینی ندارد. این به خاطر همان مودت و رحمتی است که خداوند عنایت کرده است.

رسول اکرم (صلی الله علیه وآله) می فرماید: (من تزوج أحرز نصف دینه فلیتق الله فی النصف الباقی)[2]; هر کس ازدواج کند نصف دین خود را حفظ کرده و باید در مورد نیمه دیگر آن تقوای الهی پیشه کند.

به طور کلی می توان گفت: از دیدگاه اسلام يك خانواده ایده آل، خانواده ای است که در سایه ازدواج، روح آشفته و پر تلاطم دوجوان پس از فرار گرفتن در کنار هم به سکون و آرامش رسیده و دوستی و محبت میان آنان برقرار می گردد. چنین زن و مردی با برآورده نمودن نیازهای روحی و جسمی همدیگر پلکان پیشرفت به سوی فضیلت و سعادت را در اختیار هم می گذارند.

در عین حال آسیب هایی نیز اعضای خانواده را تهدید می کند که این نوشتار در آسیب شناسی و راهکارها به آن خواهد پرداخت. راهکارها

وجود فضای آرام و محبت آمیز در میان اعضای خانواده از اصول بنیادی يك زندگی شیرین می باشد. زن و شوهر باید تلاش کنند که در پناه محیط امن خانواده روزه روز دلبستگی و محبت بیشتر شود و نگذارند آسیب ها بر فضای زندگی شیرین آنان سایه افکند. از آن جا که در زندگی مشترک گاهی خواسته یا ناخواسته اختلافات و مشکلاتی پیش می آید که اگر ادامه پیدا نماید، پایه های مهر و محبت همسران را فرو خواهد ریخت، بنابراین ضروری می نماید که اصول راهکارهایی برای حل این اختلافات و پیشگیری از متلاشی شدن زندگی خانوادگی ارائه گردد. دین اسلام برای پیشگیری از این مشکلات و حل اختلاف ها اصول و راهکارهایی را توصیه نمود. که با توجه به آیات و روایات می توان این اصول را برشمرد.

الف. تقویت ایمان

در بخش اول این نوشتار نخستین آسیب خانواده را ضعف ایمان برشمردیم، بنابراین شایسته است نخستین راهکارهای مبارزه با آسیب های خانوادگی را نیز تقویت ایمان پیشنهاد نماییم.

طرح ایمان به خدای یگانه که دارای تمام صفات کمال است، از جانب پیامبران برگزیده و فرستادگان او به عنوان مهم ترین و اساسی ترین مسأله اعتقادی و زیر بنای فرهنگ های الهی و مکتب های آسمانی بوده است. در سایه ایمان به خداوند است که زندگی برای انسان معنای واقعی پیدا می کند و صبر و مقاومت در برابر مشکلات زندگی را برای انسان به ارمغان می آورد.

ایمان به خداوند و احساس دلبستگی به ذات مقدس ربوبی می تواند سدی محکم در برابر آسیب های ویرانگری که کانون خانواده را تهدید می کند، باشد. یکی از صاحبان آثار در زمینه مسایل خانواده می نگارد: «ما گمان داریم در زندگی خانوادگی اگر زن و شوهر متقاعد شوند که خداوند و حساب و کتابی است و رفتارهای نیک و بد شان مورد سؤال یا بازخواست قرار می گیرند، تن به درگیری و اختلاف نمی دهند؛ حساب زیان و اعضای خود را دارند و مراقبند دستی به ستم به سوی کسی دراز نکنند موجب تضییع حقی نشوند... اولویت دادن به فضایل در همه مراحل عمر و در همه جالازم است و در زندگی خانوادگی لازم تر است. بی توجهی به ضوابط ایمان و اخلاق فضیلت ها را می کشد و آثار نشور و شفاق را در زندگی خانوادگی پدید می آورد.»[3]

ب. توجه به آموزه های دینی

اسلام نسبت به خانه و خانواده اهمیت فراوانی قایل است و برای این که این کانون مقدس، گرم نگه داشته شود و مکانی مناسب برای پرورش اعضای آن باشد، آموزه های بسیار جالب ارزنده ای ارائه نموده است. این آموزه ها هم راهکار و هم تشویق برای خوب زیستن زن و مرد می باشد. می توان ادعا کرد که توجه دقیق در محتوا و پیام های نوید بخش این آموزه ها در جهت ریشه کن شدن اختلاف ها بسیار سودمند خواهد بود.

اگر زن و مرد توجه نمایند که خداوند در قرآن، یکی از فلسفه های وجودی تشکیل خانواده را چنین بیان فرموده (و من آیاته ان خلق لکم من انفسکم أزواجاً لئسکنوا الیها و

جعل بینکم مودة و رحمة» [4]; یکی از نشانه های خداوند این است که برای شما از جنس خودتان همسرانی آفرید تا در کنار شان بیارامید و میان شما و همسرانتان مودت و رحمت برقرار ساخت.

زن و مرد مسلمان می تواند از این آیه بیاموزد که با اختلاف های پوچ و بی معنای محل آسایش و آرامش خود را نامن نکند.

احادیث فراوانی از امامان (علیهم السلام) نقل شده که هر کدام نوید بخش و در برگزیده پیام های ارزنده ای برای زن و مرد در امر زناشویی و خانوادگی می باشد.

امام صادق (علیه السلام) فرمود: «خدا رحمت کند بنده ای را که میان خود و همسرش روابط نیکو برقرار کند؛ زیرا خداوند سرنوشت زن را به دست او سپرده و او را موظف به سرپرستی وی ساخته است.» [5]

همچنین روایت شده است مردی به محضر پیامبر اکرم (صلی الله علیه وآله) آمد عرض کرد؛ همسری دارم که هر موقع وارد خانه می شوم به استقبال من می آید و هر گاه از خانه بیرون می شوم بدرقه ام می کند و هنگامی که مرا غمگین ببیند، می گوید چرا غمگین شده ای؟ اگر به جهت رزق و روزی است بدان که کس دیگر خداوند - عهده دار آن است و اگر به جهت خوف از خداست، خداوند این غم تو را زیاد گرداند. حضرت به آن مرد فرمود: «خداوند کارگزارانی دارد که این زن از جمله آن هاست.» [6]

نکته دیگر این که اگر زن و مرد در آموزه هایی که به عنوان آسیب و تهدید در زندگی زناشویی برشمرده شد توجه نماید آثار سازنده ای درک خواهند کرد.

امام صادق (علیه السلام) درباره مردانی که حقوق خانواده خود را مراعات نمی کنند، فرمود: (ملعون من ضیع من یعول به) [7]; لعنت خدا بر کسی که حق خویش را ضایع می کند.

پیامبر اکرم (صلی الله علیه وآله) خطاب به زنان فرمود: (لا تطولنّ صلاتکّن لتمنعن ازواجکّن) [8]; آن قدر نماز خود را طول ندهید که شوهران را از خود محروم سازید.

آن حضرت همچنین فرمود: «هر زنی که شب بخوابد و شوهرش بر او خشمگین باشد، خداوند از او نمازی نمی پذیرد تا این که شوهر از وی راضی شود.» [9]

آن چه گفته شد نمونه هایی از آموزه های دینی در جهت اصلاح کانون خانواده به عنوان برترین واحد اجتماعی بود. بنابراین اگر زن و مرد با بصیرت و آگاهی به این دستورات نگرسته و عمل نمایند خانواده آنان محل تجلی رحمت خداوند خواهد بود و چنان چه بی توجه به این سفارش ها باشند محیط خانه را برای رویش گیاهان هرز آماده خواهند نمود.

این گفتار را فرمایش امام سجاد (علیه السلام) به پایان می بریم که فرمود: حق زن بر شوهر این است: که بدان خداوند متعال زن را مایه آرامش و انس قرار داده و این نعمت، از جانب خدا برای توست پس او را گرمی بدار و با او مدارا کن، گر چه حق تو بر او لازم تر است. او بر تو حقی دارد که با او مهربانی کنی؛ زیرا اسیر توست و او را خوراک و پوشاک بدهی و هر جهالت و نادانی که از او سر زد از آن درگذری. [10]

رفتار نیک

بنای خانواده با فداکاری زن و مرد نسبت به همدیگر و رفتار پسندیده آنان پایدار می گردد. خداوند متعال در قرآن کریم به مردان دستور می دهد: (وعاشروهن بالمعروف) [11]; با زنان به خوبی معاشرت کنید. گرچه آیه خطاب به مردان است، ولی از آن جا که رفتار پسندیده يك صفت خوب و کمال برای انسان است، می توان گفت زنان هم از این قاعده مستثنا نیستند، بلکه آنان نیز در تعامل با شوهران شان باید رفتار پسندیده داشته باشند. می توان مصادیق فراوانی از معاشرت نیکو در زندگی و رفتار زن و مرد را نام برد؛ مانند بازگو نمودن خوبی های همدیگر، ارج گذاری به سلیقه یکدیگر، قدردانی از کارهای مثبت، همدردی و بالاخره اظهار محبت به یکدیگر. هم چنان که رسول اکرم (صلی الله علیه وآله) فرمود: «هر مردی که به همسرش بگوید تو را دوست دارم، این گفتار هیچ وقت از قلب او نمی رود» [12]

اگر زن و مرد بتوانند معاشرت نیکو را به عنوان يك فرهنگ اسلامی در خانه خود پیاده نمایند راهکار بسیار خوبی برای حل و فصل مشکلات خودشان به دست آورده اند. آری در سایه آن می توانند همدیگر را در نقطه ضعف هایی که دارد تحمل و به زودی شیرینی خوب زیستن را خواهند چشید.

د. اصل مشاوره

یکی دیگر از راهکارهای اساسی و کارآمد برای حل اختلافات خانوادگی اصل مشاوره و همفکری زن و مرد میباشد زن و مرد در بسیاری از موارد می توانند خواسته ها و دیدگاه های خود را از راه مشورت اجرایی نمایند. در مشاوره باید زن و مرد صادقانه و بدون خشونت دیدگاه های خود را طرح و سپس به گونه ای منطقی و به دور از هوا و هوس درباره آن چاره اندیشی کنند. هنگامی که امور زندگی با مشورت زن و مرد پیش برود، دیگر آنان به همدیگر احساس بدبینی و حقارت نخواهد داشت، بلکه با صمیمت و پشت کار برای انجام آن امور تلاش نمایند. جایگاه و اهمیت مشاوره در خانواده را می توان در قرآن ردیابی نمود، مانند این که درباره شیردادن مادر به بچه می گوید: دو سال کامل باید شیر بدهد، اما اگر پدر و مادر پس از مشورت به این نتیجه رسیدند که پیش از آن از شیر بگیرند اشکال ندارد. [13]

ه. خویشتن داری و سازش

خویشتن داری و سازش اگر نتیجه مطلوب و عقلانی به دنبال داشته باشد از صفات نیکو و ارزشمندی خواهد بود که در بسیاری از درگیری ها می توان آن را به کار گرفت. قرآن کریم از این اصل به عنوان يك راهکار اساسی برای رفع مشکلات یاد کرده است؛ آن جا که می فرماید: (و ان امرأه خاف من بعلاها نشوزاً أو إعراضاً فلا جناح علیهما أن یصلحا بینهما صلحاً و الصلح خیر) [14] هرگاه زنی نگران طغیان و سرکشی و یا اعراض و کناره گیری همسرش بود منعی نیست از این که با هم صلح کنند که سازش در هر حال بهتر است.

مبنای صلح برائت و گذشت يك طرف از پاره ای از حقوق خویش استوار است که برای جلوگیری از فتنه و اختلاف و بقای کانون خانواده به کار می رود. یکی از بزرگان در این باره می گوید: البته لازم است که زن و شوهر حقوق یکدیگر را به دقت رعایت کنند، اما گاهی ممکن است شوهر برخی حقوق همسرش را رعایت نکند و زن نگران آن باشد که اگر بر این حق خود پافشاری کند شوهرش از او اعراض و یا حقوق دیگری را نیز پایمال کند در چنین وضعیتی از آن جا که حفظ کانون خانواده اهمیت ویژه دارد اسلام به او توصیه می کند که هر چند با گذشتن از برخی حقوق خویش برای حفظ اساس خانواده تلاش کند و تا آن جا که ممکن است با صلح و سازش و انعطاف از پاشیدن کانون خانواده جلوگیری کند [15].

اصل حکمیت

یکی دیگر از راهکارهای مبارزه با آسیب ها در خانواده، تن دادن به حکمیت و دوری افراد با تجربه است خداوند در قرآن می فرماید: (و ان خفتم شقاق بینهما فابعثوا حکماً من أهله و حکماً من أهله من أهلها إن یریدا إصلاًحاً یوقی الله بینهما إن الله کان علیماً خبیراً) [16]; اگر از جدایی و شکاف میان آن دو - همسر - بیم داشته باشید يك داور از خانواده شوهر و يك داور از خانواده زن انتخاب کنید و اگر این دو داور تصمیم به اصلاح داشته باشند خداوند به توافق آنها کمک می کند زیرا خداوند دانا و آگاه است.

بنابراین مسأله حکمیت (میانجی گیری) در میان همسران مورد تأیید اسلام و يك وظیفه انسانی و اسلامی است که به عهده افراد دارای صلاحیت همچون بزرگان فامیل گذاشته شده است. ضمن این که آیه برای هر کدام از دو طرف درگیری يك میانجی از خانواده خود او پیشنهاد کرده است. این پیشنهاد حکمت های بسیار ارزشمندی دارد و هر کسی را متوجه مصلحت اندیشی اسلام می نماید، که این دین تا چه اندازه در مورد خانواد و اسرار آن اهمیت قابل است که کسانی از خودی ها را به عنوان

حکم انتخاب نمایند تا دلسوزانه درباره از بین بردن اختلافات زن و مرد تلاش نمایند و در عین حال اسرار آنها نیز محفوظ بماند.[17]

گفتنی است بر زن و مرد نیز لازم است که قضاوت میانجی ها را بپذیرند و بدانند که کار آنان بر اساس دستور الهی است که برای پیش گیری از فروپاشی زندگی آنان
ارایه شده است.

-
- [1]- روم آیه 21.
 - [2]- روضة المتقين، ج 8، ص82، وسائل الشیعه، ج 14، ص 6.
 - [3]- نظام حیات خانواده در اسلام دکتر علی قاتمی، ص 320 - 321.
 - [4]- روم، آیه 21.
 - [5]- روضة المتقين، ج 8، ص 377.
 - [6]- وسائل الشیعه، ج14، ص 17، باب 6 از ابواب مقدمات نکاح.
 - [7]- خانواده در قرآن، دکتر احمد بهشتی، ص138.
 - [8]- روضة المتقين، ج 8، ص365.
 - [9]- همان، ج 8، ص 365.
 - [10]- فرهنگ تربیت، عباس اسماعیل یزدی، ص 255.
 - [11]- سوره نساء، آیه 19.
 - [12]- وسائل الشیعه، ج 14، ص10.
 - [13]- بقره، آیه 233.
 - [14]- سوره نساء، آیه 128.
 - [15]- اخلاق در قرآن، ج3، ص82.
 - [16]- سوره نساء آیه 35.
 - [17]- ر. ک: به نظام حیات خانواده در اسلام، ص 354، با اندکی تصرف
نویسنده حیدر مظفری